

Karin Salomonsson (red.) 2018. *Mitt och ditt. Etnologiska perspektiv på ägandets kultu-rella betydelse*. Lund Studies in Arts and Cultural Sciences nr. 17. Lunds universitet, 236 s. Illustrert.

Anmeldt av Bjarne Rogan

En blodfersk bok om materialitet av svenske etnologer skaper forventninger. Hoved-redaktør Karin Salomonsson har skrevet innledningen til antologien, der hun pre-senterer bokens målsetting om å studere hvordan hverdagslivets mer eller mindre ureflekterte handlinger kan synliggjøre sosiale og kulturelle forpliktelser, maktord-ninger, følelser, krav og privilegier omkring eierskap, eiendeler og fordeling.

Tekstene kan deles inn i tre brede tematiske felt; for det første hjemmets rutiner og ritualer, for det andre kontroll, innflytelse og makt over kroppen, og for det tredje forhold omkring eierskap i form av lån, arv og tyveri – men uten at disse tre brede feltene som sådan er problematisert eller drøftet i sammenheng. Til gjengjeld gjør Salomonsson i innledningen en innsats for å korrelere tekstene ut fra slike kryssende temaer som hva kan eies eller ikke eies, hvem har rett til å eie, hvordan gjøre noe til sitt eget («appropriering»), deling som ideal, og eierskapets betydning i en «post-ägan-dets» (delings)økonomi.

Særlig de to siste temaene vekker nysgjerrighet, men de er dessverre svakest representert i bokens øvrige kapitler. Unntaket er Salomonssons eget kapittel om

lån (se nedenfor). Delingsøkonomien er et nytt tema som er blitt stadig mer aktuelt i en mer miljøbevisst offentlighet, så vel som i internasjonal faglitteratur (Russ Belk m. fl.). Men utfordringene i praksis er store; det er vel flere som *ønsker* en økt delingsøkonomi enn de som virkelig prøver det ut. Følgelig er det kanskje mindre empiri å ta av for etnologiske studier – og det er vel også derfor Salomonsson forsiktigvis kaller dette avsnittet «Deling som *ideal*».

De elleve forfatterne ble bedt om å reflektere over «mitt og ditt» i tilknytning til forskningsområder de har arbeidet med i senere tid. Bokens kapitler bygger altså på forfatternes tidligere forskning eller er biprodukt av pågående prosjekter, der de vrir litt på perspektivene i retning av antologiens hovedtema. Intet galt i det, mange gode tekster har kommet ut av en oppfordring til å tenke i bestemte baner. Faktisk hviler vel de fleste antologier på et slikt premiss.

Henger tekstene sammen? Er limet «mitt-ditt» sterkt nok? Jeg lar svaret henge i luften. Mange av kapitlene kan med godt utbytte leses isolert, uten å skjelve til bokens røde tråd. Men selv om tekstene kan virke svært heterogene, kommer boken i så måte neppe dårligere ut enn mange andre antologier. Ut over dikotomien «mitt-ditt» (og «vårt») er jo det overordnede perspektivet materialitet, etter som det materielle på en eller annen måte inngår i alle de praktiske, sosiale, moralske, ideologiske sammenhengene som kommer frem i tekstene. For øvrig har redaktøren tilsynelatende ikke holdt noe spesielt stramt regime for å likerette tekstene. Og det ville vel ha vært en nærmest umulig oppgave. Fordi tekstene er så ulike, og også noe ujevne, skal jeg i det følgende se på dem enkeltvis.

«Min», gjentar det lille barnet begeistret – min leke, min mormor, min mat – med en berusende følelse av å etablere grenser og kategorier, å ta kommando over ting og

mennesker ... Slik starter Orvar Löfgren åpningskapitlet «Mitt eller vårt. Hemmets moraliske økonomi». Med sin forførende stil leder han leseren rett inn i hjemmets moralske økonomi og hverdagslivets detaljer, en «ägandets grammatik» der tilsynelatende det aller meste handler om mitt, ditt eller vårt. For egen regning vil jeg føye til at *mine* observasjoner av egne barnebarn tilsier at det å mestre oppgaver er like viktig for sosialiseringen som det å ha eller eie; «Klare selv», «Gjøre selv» får jeg stadig høre, når jeg prøver å hjelpe tre-åringen med å kle på seg eller knytte skoene. Faktisk oftere enn «Mitt», som når hun krangler med lillebroren om lekene. Men viktigst er jo at begge deler er eksempler på sosialisering i et materialitetsperspektiv.

Inspirasjonen og begrepsbruken henter Löfgren fra antropologen Mary Douglas, historikeren Edward Thompson, den franske sosiologen Jean-Claude Kaufmann (også en av mine favoritter!), med flere; i hjemmet er det ikke markedets rasjonelle lover som gjelder, men idéer og moralske hensyn innbakt i sosiale relasjoner: rett eller galt, rettferdig eller urettferdig, fordeling og ansvar.

Löfgren tar for seg de ulike livsfasene. Barndommen får stor plass, så følger ungdomstid, etablering i parforhold, endrete konstellasjoner, oppbrudd og nyetableringer. Kryssende temaer er privatsaker, hemmeligheter, eget rom, soverommet, jeg'ets materialisering ... Eksempelene er mange og fra ulike sosiale miljøer, sprangene i tid og geografisk rom er raske og ofte lange, og vi blir presentert for en rekke perspektiver hos andre forskere. Kildene er tilsvarende mangfoldige og heterogene. Löfgren kaller det en «bricolage-metode, der mycket olika material konfronteras eller får komplementera varandra». For meg er dette til forveksling likt den kulturanalysen han og Billy Ehn introduserte tidlig på 1980-tallet, og som bekjent førte til en frisk debatt i fagmiljøet. Min kommentar skal ikke

oppfattes som noen prinsipiell innvending mot metoden, og teksten er velskrevet og idérik. Men denne «bricolagen» er så kompakt, kompleks og selektiv at leseren lett går seg vill; det blir vanskelig å trekke ut hovedlinjer etter lesningen.

Katarina Saltzmann & Carina Sjöholm har skrevet en høyst lesverdig artikkel – «Mitt körsbärsträd och din kirskål. Biosociala gränsförhandlingar i villakvarteren» – som treffer godt innenfor bokens overordnede tema – mitt og ditt. Men det dreier seg igjen om et svært bredt felt, eller snarere mange deltemaer knyttet til ett bestemt objekt, nemlig villahagen. Teksten behandler samarbeid og konflikter, grenser, grensetting og grenseoverskridelser, knyttet til tomter, gjerder, beplantning og vekster, trær, hekker og plener, nytteplanter og ugress, bruken av utearealer ... eller det forfatterne omtaler som bio-sosiale relasjoner mellom beboere og vegetalske «aktører». Eller som tittelen antyder: Mitt vakre, blomstrende kirsebærtre – som også naboen har glede av, versus naboens forbannede skvallerkål, ditt ugress – som trenger seg inn i min hage.

Saltzmann og Sjöholm har utvilsomt rett i at villahagen er et underkommunisert og underbehandlet tema, sett i relasjon til omfanget. Innledningsvis varsler forfatterne at de vil ta utgangspunkt i et bestemt teoretisk perspektiv, nemlig menneskelige og ikke-menneskelige aktørers agens i et miljø der det materielle er sterkt tilstedeværende. Heldigvis prøver de ikke å tvinge dette heterogene materialet inn i en Gell'sk agens- eller virkningskraftanalyse eller en Latour'sk ANT-ramme, men tyr i stedet til et Ingold'sk biososialt perspektiv. Kanskje har dette virket styrende på problemformulering og materialinnsamling. Men analysen blir likevel nokså utflytende og konturløs. Jeg kan ikke helt se hva dette perspektivet gir av merverdi til et materiale som ellers er godt beskrevet og drøftet.

Håkan Jönsson gir i kapitlet «Den tänjbara gemenskapen. Måltiden som spänningsfält mellan mitt, ditt och vårt» en grei oversikt over måltidsforskning. Det er en velskrevet tekst om mat, matlaging og måltider i en familiekontekst, om hva som er felles eller gjøres i fellesskap – innen familien, og hva som er individuelt eller gjøres av enkeltpersoner – i familien. Altså det meste unntatt selskapelige måltider som et sosialt bindemiddel. Det kollektive og det individuelle er i høy grad relevant som et analytisk perspektiv. Det dreier seg om sosiale relasjoner, kjønnsperspektiv, utvikling over tid – og fleksibilitet, slik jeg forstår tittelens «tänjbar». Men innfallsvinkelen «ditt og mitt» virker kanskje litt mer forsert her enn i en del av de andre kapitlene der «ägandet» er mer åpenbart.

For en anmelder kunne det være fristende å vise til en god del relevant litteratur om mat, måltider og måltidets sosiabilitet som glimrer med sitt fravær både i drøftingen og i litteraturlisten. Det skal jeg unnlate å gjøre, både her og for andre av tekstene, om ikke for annet så av den enkle grunn at flere av tekstene etter min mening er litt for overlesset med lån og referanser. Men jeg vedgår at «for lite» eller «for mye» er en vanskelig balansegang.

Med kapitlet «När hennes kropp er hans. Besitningsrätt, dispositionsrätt, ägande och stöld i frågan om våldtäkt» fører Gabriella Nilsson en dyptpløyende diskusjon om eierskapet til den kvinnelige kroppen, om seksuell integritet og selvbestemmelse. Utgangspunktet er voldtekt, eller «seksuelt overgrep», som den reviderte juridiske termen lyder. Nilsson gjennomgår de siste 50 års utvikling og den radikale endringen i synet på kvinners styring av tilgangen til egen kropp. Det dreier seg om eierskap, disposisjonsrett og tyveri – av kvinnens kropp. Altså også her mitt eller ditt – hennes eller hans – selv om objektet ikke faller inn under det tradisjonelt materielle.

Utgangspunktet for den teoretiske diskusjonen er Simone de Beauvoir, Toril Moi og Simon Ekström, med deres fokus på kroppen som situert i en sosial kontekst, eller kroppen i en dialektisk interaksjon med samfunnet omkring. Nilssons tekst, som går grundig inn i møtet mellom feministisk teori og jus, kan uten tvil betegnes som bokens mest dyptpløyende teoretiske tilskudd.

Kristofer Hanssons tekst, «Vårt liv, min kris. Skilsmässans kulturella förändringar under 1970-talet», drøfter skilsmissen som et resultat av midtlivskrise, innenfor en tidsramme der både lovgivning og holdninger var i rask endring. For en eldre leser som ikke har opplevd – eller i det minste ikke kan huske – noen midtlivskrise (og da heller ikke skilsmisse!), byr denne artikkelen på utfordringer. Jeg har likevel andre og dypere innvendinger mot dette kapitlet – ut fra antologiens målsetting om mitt, ditt og eierskap. Teksten roper på en bredere forankring på flere plan.

Forfatteren legger opp til en diskusjon om samfunnsmessige faktorer versus psykologiske/psykoanalytiske, men faller ned på individualpsykologiske forklaringer.

For det første savner jeg en bredere samfunnsmessig kontekst for en diskusjon av skilsmisser enn den valgte tidsrammen – siste halvpart av 1970-tallet. I den grad jeg kjenner statistikken (i Norge), økte årlig antall skilsmisser radikalt gjennom 1970-tallet, men har holdt seg ganske stabilt fra 1980-tallet frem til i dag. Hva er sammenhengen?

For det andre kildene. Teksten hviler på romaner, filmer og selvhjelpsbøker skrevet av psykologer/psykoanalytikere knyttet til ulike teoriretninger, og det er en sterk konsentrasjon om kilder fra årene 1977–78. Slikt materiale er selvsagt brukbart som kilder, men alt for ensidig – for kulturvitenskapen. En kulturviter bør etter min oppfatning ikke agere (bare) som idéhistoriker eller

litteraturviter, men også undersøke virkeligheten i all dens materialitet, heller enn å fortape seg i psykoanalysens funderinger over midtlivskrisen i en kort, avgrenset historisk periode. Et bredt spekter av etnologiske kilder står til disposisjon for et studium av skilsmisser. Jeg stusser over at «vårt liv» og «min kris» har funnet en plass i en antologi om «ägandets» etnologi.

Markus Idwalls «Gåva och offer. Om organdonation till en nära anhörig» er en kortfattet men fin studie av nyretransplantasjoner. Inspirasjonen har han funnet i gode gamle Marcel Mauss' analyser av henholdsvis gaven og offeret. Altså en teori basert på førmoderne, religiøse kontekster, men anvendt på et moderne, biomedisinsk tema. Men Idwall har tilpasset materialet og dempet ned det teoretiske arvegodset på en utvungen måte i denne studien, der han får frem de emosjonelle og moralske relasjonene mellom donator og mottaker på en overbevisende måte. Temaet «min nyre blir din nyre» – med alle dette valgets emosjonelle og moralske sider – er et fint bidrag til antologien.

Derimot har jeg større vansker med å se at Åsa Alftbergs bidrag forsvarer en plass i denne sammenhengen. Hennes kapittel, «Det låsta skåpet. Gränser och medicinering inom äldreomsorgen», tar opp et tema som er viktig nok, nemlig omsorg i et maktperspektiv. Alftberg belyser temaet gjennom tilgangen til og kontrollen med medisiner. Det dreier seg om «forhandlingene» mellom eldre, ofte demente personer og omsorgspersonale. Dette er selvsagt et sentralt og alvorlig tema, og Alftberg har betydelig praksis med studier av eldreomsorg. Men for undertegnede anmelder virker det noe forsert å presse dette temaet inn i en antologi om «mitt och ditt».

Karin Salomonssons tematiske bidrag er et kapittel med tittelen «Ska vi låna grejor av varann? Om lånekultur och delandets mikropatiker». Dette er vel strengt tatt det

eneste som til en viss grad behandler temaet delingsøkonomi, men her avgrenset til lån – ikke av penger, men av ting.

Salomonsson redegjør bredt for teoretiske tilnærminger under paraplyen «materieil-diskursiv agens» og «affektiv økonomi», som hun mener er anvendbare tilnærminger til studier av lån og deling. Underliggende dimensjoner for analysen er politiske og moralske posisjoner, miljøbevissthet, skyldfølelse og (over)konsum, solidaritet og fellesskap. Empirien er i hovedsak hentet fra spørrelistesvar. Tilnærmingen er det vi kan kalle et «mikro-perspektiv» på ulike lånepraksiser, knyttet til privatpersoner – hva man kan låne (ut), hvordan lånet foregår, og ikke minst hvem man låner til eller kan låne av. Det er svært grundige drøftinger av eksempler, hele veien knyttet opp mot teoretiske referanser.

Fremstillingen er grundig, men noen ganger kan drøftingene virke i overkant detaljerte på leseren. Men kanskje er det bare undertegnede som er blind for merkevordighetene i samtidens praksis? Det som er sikkert er at lån og deling er sentrale tema i en tid da vi blir stadig mer opptatt av miljødeleggelse og overkonsum, og at dette er et studiefelt i utvikling.

«Livscykeln: Om ägande, känslor och stulna cykler» er tittelen på Charlotte Hagströms kapittel om sykkelens som personlig eiendel. Innfallsvinkelen er et dobbelt tidsperspektiv: dels gjenstandens biografi – i et kopytofsk perspektiv, og dels eierens biografi – det vil si sykkelens plass i eierens livsløp (eller «livscykel»). Basert på minnemateriale beskriver artikkelen ulike holdninger til sykling og sykkel, det vil si sykkelens fra et pragmatisk brukerperspektiv, via et frihetsperspektiv – sykkelens som nøkkel til mobilitet og bevegelse i rommet, til mer følelsesbetonte minne- og eiendomsforhold, med et fokus på sykkeltyverier.

«Livscykeln» er en sympatisk tekst, basert på en enkel gjennomgang av spørre-

listesvar, men må vel beskrives som ganske tradisjonell i sin form. Når det gjelder empirien, tror jeg den eldre leseren lett kjenner seg igjen, men i mindre grad nåtidens ungdomsgenerasjon. Det moderne sykkelkonsumet – i hvert fall i Norge – står nokså fjernt fra denne beskrivelsen av sykkelens i et eldre, mindre forbruksorientert samfunn. Artikkelen kommer til en viss grad inn på samtiden, men kunne kanskje ha gjort mer ut av en slik komparasjon – der forskjellen mellom mitt og ditt trolig er av mindre betydning enn de var i sykkelens barndom.

Jonas Frykman bidrar med en – som vanlig – velskrevet tekst med relevante drøftinger; «Känsliga sammanhäng. Tingen vid arvskiften». Hovedproblemstillingen er «følelsesmessige sammenhenger», og denne røde tråden holder han godt fast i gjennom teksten. Men denne gangen presser han i overkant mye inn i et enkelt kapittel, av teori og kanskje også på det tematiske planet.

Materialet, det vil si eksemplene på samspill, samhörighet og konflikter mellom arvtakerne ved arveskifter, er svært heterogent. Her er eksempler fra det gamle bondesamfunnets tradisjonsbestemte (men ofte konfliktfylte) overføringer av gården –, via overklassens overføring av eiendom, til medel-Svenssons fordeling av alt fra små (minne)gjenstander til familiens elskede feriehus. Altså alt fra et forgangent bondesamfunn der fordelingen nødvendigvis måtte være «urettferdig», til nåtidens familier der barna ofte har satt sine fullspekkete bo selv (ofte ved hjelp av betydelig forskudd på arv) og har et distansert forhold til foreldrenes bohåve. Kort sagt et eklektisk utvalg av eksempler med hensyn til både tid og sosialt sjikt, og fra kulturer på begge sider av Atlanteren.

Det samme gjelder kildebruken, som veksler mellom spørrelister og nedtegnelser

til historier fra virkeligheten (men bl. a. sett gjennom psykoanalytikerens briller), selvbiografiske tekster og skjønnlitteratur. Alle disse kildene er anerkjente og relevante, men det hele blir i overkant heterogent når de ulike eksemplene i tillegg knyttes til så ulike teorier og perspektiver som Sartres eksistensialisme, Heideggers fenomenologi, Bourdieus habitusteori og psykoanalyse. Vi møter igjen kulturanalysens mest omdiskuterte side, den uhemmede «bricolagen». Men det er som sagt en meget velskrevet tekst med mange gode drøftinger omkring det affektive ved arveskifter.

Flertallet av bokens forfattere er tilknyttet den flerfaglige Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet. *Mitt och ditt* inngår i *Lund Studies in Arts and Cultural Studies*, en serie monografier og antologier som utgis samme sted. Serien ble påbegynt i 2013 og er nå kommet til nr. 18. Det er et misunnelsesverdig tiltak som gir instituttets forskere en praktisk mulighet for publisering av grundig fagfelleverderte forskningsarbeider. Her har norske storinstitutter og fakulteter noe å strekke seg etter. IKOS ved UiO forsøkte noe liknende tidlig på 2000-tallet, men ga opp etter et par-tre bøker. Noe å prøve på nytt?

Når det gjelder illustrasjoner har redaktøren hatt en avslappet hånd på rattet. Drøyt halvparten av tekstene i *Mitt och ditt* er illustrert med et par eller noen få fotografier, de øvrige har ingen. Det er i og for seg ikke noe stort savn. Men hvorfor et så intetsigende omslag? En rød stripe som strekker seg over det hvite for- og bakomslaget – skal det stå for et symbolsk skille mellom mitt og ditt? Tja ... I hvert fall et minimalistisk og intetsigende omslag som står i kontrast til de øvrige omslagene i bokserien. Boken hadde fortjent bedre enn det, for intetsigende er den absolutt ikke.